

Bc. Juraj Medved', 23 rokov, Veľká Lomnica

Ozveny v tieňoch Slovenského štátu

1939

Jano stál pred prasknutým zrkadlom a naprával si uniformu. Pozapínal všetky gombíky a na ramene si upravil pásku s dvojkřížom. Premeral si čerstvo oholenú tvár postavil sa do pozoru. O krok či dva ustúpil a narovnal si lodičku. Vystrel sa a zdvihol pravicu: „Na stráž!“ V tom sa otvorili dvere a do domu vošla žena. Spod šatky jej vytŕčali prvé šediny.

„Janko môj, gďeže sa mi rychtuješ?“ zložila na lavicu prútený košík.

„No d'ě by už t'en už išjou,“ ozval sa z dereša starý chlap. „S tou svojou bagážou sa ide motať,“ zahundral. „Pretrčá sa pred zrkadlom, ako keby na fraj id'ě.“

„Ej otec, aký ste,“ zvrtoľ sa Jano na opätku koženej čižmy. „Ešte budete banovať, že ste sa priečili.“

„Fraka tvojho,“ zavrčal otec. „Veď l'en počkaj, keď ti flintu do rúk vopchajú. Vtodi budem banovať. A ti budeš tiež.“

„Janko,“ pristúpila matka k synovi a chytila ho za plece. „Sľúbiu si mi statok obriadit'. Sama už nevládzem a vidíš, že ti otec chradne. Agist'ě si nezabudou.“

„Nezabudou mamička, neboj'ě sa. Večer statok obriadim, aľe t'ěraz ma služba volá. Neslobodno mi l'en tak hockod'i na stretnuťia neprísť,“ obišiel Jano mamu. Otvoril dvere, zastal a otočil sa na rodičov. „Čochvíľa sa budú veľkie veci robiť. Dobre bud'ě, aj otec sa vystráby,“ pozrel Jano mame do očí. Ustarostenú t'archu na duši v nich nezbadal. Tresol dverami a už ho nebolo.

„Skaza ho vezme,“ rozkašľal sa otec pod paplónom. Mama hľadela cez oblok na syna. Sťažka si povzdychla a vybrala z košíka vajcia. Podala mužovi čaj a pobrala sa do maštale ku kravám.

Jano sa rezkým krokom pustil dele dedinou. Vystretý ako prút si vykračoval rezkým krokom. Pri moste cez Čierny Hron ho čakal kamarát. Ruky mal založené za chrbtom a keď sa Jano priblížil, pekne po ľudácky pozdravil.

„Na stráž!“

„Na stráž Paľko,“ vyleteli Janovi kútiky. „Počuv si, čo sa v Bratislave robilo?“

„Čo?“

„Toho poľskoho adjunkta vraj z domu vydurili. Naši chlapci.“

„Ktoriho?“

„No toho, veď vieš. Ďiplomata. Aj Šaňo Mach to odobriu. Prevrátili mu dom hore nohami a už ho nieto.“

„Dobre spravili,“ vykračovali si gardisti starou cestou do Brezna nad Hronom. Ak by sa im pošťastilo, minul by ich dakto s vozom. „Nemôžu nám l'en tak brať, čo sa im zachce. Jeden by to na nich aňi nepovedau, aľe vidíš, akí sa to braťja!“

„Neboj sa nič Paľko, viacej nám už nevezmú. Veď Ťiso dau stopäťdesiat' tisíc vojakou povolať. Cez t'ích sa už Poľiak nedostaňe.“

„Veru, naši by ich riadne doriafaľi.“

Suhaji sa prešli Balockými horami a dorazili na stretávku. V Brezne, v krčme Pod zeleným stromom, ich už vítali ďalší gardisti. Netrvalo dlho a stáli pred nimi štamperlíky s pálenkou. Gardisti si dali poriadne do nosa pričom kliali na Židov, Cigáňov a Poliakov. Predbiehali sa, kto na koho vytiahne väčšiu špinu. Každý sa dušoval, že s vecou sám poriadok urobí. Medzitým ktosi začal vyrevúvať pripitým hlasom: „Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije ...“

Jano sa oduševnene pridral a spieval s kamarátmi: „Dokiaľ naše verné srdce za náš národ bije ...“

„Hej, krčmár! Nože zapni rádiovku! Chceme počuť, čo je nového,“ domrzal Paľo do hostinského.

Ten sa veľmi nepriečil a na svojom licencovanom rádiu pokrútil kolieskom. Pod zeleným stromom zavládlo ticho a z rozhlasu sa ozval radostný hlas: „... do útoku na Poľsko. Opakujem. Dnes, prvého septembra, sa naši slovenskí junáci zapojili po boku nemeckej armády do útoku na Poľsko. Minister obrany Čatloš nariadil zo Spišskej Novej Vsi našim sokolom, aby zaistili hranice. Divízie Jánošík, Škultéty a Rázus svedomito plnia svoje úlohy v službách nášho národa! Stojíme spolu s našimi hrdinami...“

Krčmou sa rozlial jasajúci huriavk. Gardisti vyskakovali na lavice a pripíjali na zdravie Čatlošovi, vojakom a slovenskému národu. Krčmár nestíhal dolievať.

„Vidíš Paľko, vraveu som ťi, že nám Poľiak viacej neublíži,“ štrngli si kamaráti.

„Vidím Janko, vidím. Na zdravie! Na zdravie a na stráž!“

„... divízia Jánošík postupuje na Nowy Targ a obsadila Zakopané. Bratia Slováci! Každú chvíľu nám budú zásluhou slovenskej armády prinavrátené koristnícky vzaté zeme!“ šušťal z rádia nadšený hlásateľ.

Jano sa toho dňa vrátil domou na Balog neskoro v noci. Oči mu klipkali ako dohárajúca sviečka. Horko ťažko sa doteperil na váľandu. Na statok akosi celkom zabudol.

1941

Jar sa preklápala do leta a život v Brezne nad Hronom rozkvital. Stromy sa začínali zelenáť a vtáky štebotať, hoci na Chopku a hrebeni Nízkych Tatier bolo vidno sneh. Jano sa kochal výhľadom a pofajčieval cigaretu. Paľo sa opieral o stenu domu a pokukoval po dievkach.

„Dobrý deň,“ vyrušil ich chlap v kabáte a pri pozdrave si nadvihol klobúk.

„Dobrý pán Bruoth,“ odzdravil Jano a zahodil ohorok. Prihasil ho špičkou čižmy.

„Tak, môžeme začať? Pán veliteľ spomínal, že je všetko dohodnuté.“

„Pravdaže. Vec je istá. Vy máte všetko, čo je treba?“ odlepil sa Paľo od steny.

„Samozrejme, tuhľa v brašni mám potrebné dokumenty. Overené úradmi a s požehnaním strany,“ prebleskol Bruothovi tvárou šibalský úsmev.

„Tak sa dajme do toho. A ešte, gratulujem pán Bruoth. Hádám budete dobrým správcom,“ plesol Paľo chlapa po pleci a vykročil.

Jano mu chcel čosi pošeptnúť, ale nakoniec to nechal tak. Zdalo sa mu, že by mali byť k Bruothovi o čosi úctivejší. Ved' ak dostal papiere k arizácii, musel mať aj dobré konexie.

„A ako inak,“ prehodil veselo. „Raz dva utnem tomu židákovi pokútne móresy. Keby si len viete predstaviť, čo ten na ľud'och zarobí.“

„Ná a ako inakši,“ mrdol Paľo plecami. „Vet' sa šetci takí. Len čo vidia Slováka, hneď ho idú ožobračiť. Banda je to. Ale Pán Boh vidí, čo tí krivonosy stvárajú.“

„Tak ako vravíte pán gardista. Žid je náš nepriateľ. Ale ja ich už dám do lavy. Žiadna úžera, žiadne potmehúdske praktiky. Odjakživa nás kupliari zbedačujú, ale tomu je už koniec. Neujde tak veľa vody, kým všetko prejde pod nás. A bol by v tom sám čert, keby sa aj vám dačo neušlo.“

„Nuž hej, to by v tom bolo ozaj riadne čertisko,“ zastal Paľo pred obchodom a zabúchal na dvere.

„Otvárajte. Švihom!“ pridal sa Jano.

„Ako môžem pomôcť páni? Za moment otváram, hneď si môžete vybrať z ponuky,“ uklonil sa obchodník. Keď zbadal tváre gardistov, podvedome vtiahol hlavu medzi plecía.

„Nechceme tvoj tovar!“ zrúkol naňho Paľo.

„Ty si Grünwald? Emil? Majiteľ obchodu?“ pretlačil sa Jano popri mužovi a vošiel do podniku. Paľo šiel hneď za ním a Grünvalda vsotil dnu. Bruoth ich spokojne nasledoval a šúchal si kapsu s papiermi.

„Áno, ako vám pomôžem?“ roztriasol sa Grünvaldovi hlas.

„Nebudeš ty nikomu pomáhať,“ chytil ho Jano za plecía a posadil na stolček. „Tu si sadni a sed'. A počúvaj. Toto je pán Bruoth. On ti povie, čo a ako. Rozumieš?“

Žid si žmolil konce rukávov a gúľal na trojicu očami. Bruoth sa dal vytáňovať dokumenty a Jano s Paľom si z výkladu vytiahli fľašu vína. Pozerali na ňu proti svetlu a na čomsi sa rehotali. Medzi tým Bruoth vysvetľoval Grünvaldovi, že sa stane správcom jeho veľkoobchodu s vínom a pivom.

„Ak pristúpíte na dohodu, môžete tu zostať robiť. Som predsa dobrý človek. Ja budem dohliadať na tovar. Na predaj a na výnosy. Príjmy sám skontrolujem a odrátam vám plácu. Tak by to šlo podobrotky. Ale ak sa vám to nezdá ...“ rozhodil Bruoth rukami a pozrel na gardistov. „Dohodneme sa? Nie som zlý človek, sám to vidíte. Ponúkam vám férovú dohodu.“

Grünwald ticho hľadel do papierov. Nakoniec vzal roztrasenou rukou od arizátora pero. Na dokument nerovným písmom preniesol svoje meno.

„Radosť jednať,“ prikývol spokojne Bruoth. „Páni,“ obrátil sa na gardistov. „Myslím, že to víno môžete otvoriť. Takúto dohodu sa patrí osláviť.“

Po odchode gardistov a Bruotha sa Grünvaldovi zdalo, že je leto ešte veľmi ďaleko. Chlad akoby z mesta neodchádzal. Vtáky akoby ani nespievali. Zdalo sa mu, že šikriekajú s'á vrany. Že sa zlovestne radujú a čakajú na hostinu.

Vari aj im budem musieť čosi dať?

1942

Sekera sa mihla vzduchom a dopadla na klát. Triesky sa rozleteli a Jano si postavil ďalšie poleno. Otcovi sa vôbec neprilepšilo a tak si chtiac nechtiac musel nájsť čas na domáce roboty. Dakedy mu prišli pomôcť aj kamaráti gardisti.

„Vládzeš?“ vyšmochtala sa spoza maštale mama. Opatrne schádzala zablateným dvorom. Dávala si pozor, aby ju v kapcoch nevyšmyklo.

„Hej,“ odvrkol Jano. „Prečo by som nevládal?“

„No veď ja ľen tak, či ti pomôcť netreba. Idem ti kus z toho dreva odmetať,“ zohla sa starenka ku polenám.

„Nahajte tak mama, spravím to.“

Nepočúvla ho. Poodhadzovala mu drevo od veľkého kláta. „Počuv si, že Židov odvážajú?“ pozrela synovi do očí.

„Hej.“

„A d'e ich vozia?“

„A čo to vás, mama, trápi? Čo sa stariete? Chýbajú vám, či čo?“

„No vieš ... Išla som ti do krámu, gombíke mi bolo treba, ňiti kus. Otcovi musím poprišívateľ, a ti si tiež z mundúru potratíu. Rukávy máš rostrambanie. Vníd'em do obchodu a hľadím, páňko je preč. Že vraj teraz už má obchod voľakto druhý. Nuž tak, spýtam sa ťa, keď si pri gardistoch. Možno dačo budeš vedieť.“

„Už ho z tade mali dávno vyduriť, fušera.“

„A to už prečo?“

„Akože prečo? Čo to nevidíte? Židia nás ľen okrádajú. Rozmýšľajú, ako zbohatnúť. A Slovák aby vo vlastnom štáte biedu trel. Prečítam vám zo Slováka alebo z Gardistu, keď nevíete, čo sa robí,“ odložil Jano sekeru. Založil si ruky v bok a hľadel na mamu.

„Veď že sa ňehnevaj. Ja som ľen tak chcela ... Slovko prehodiť. Doma ťa už skoro nieto.“

„Nieto, nieto. Keby ste vedeli, koľko máme roboty. Štát treba od špiny obriadiť.“

„Dobre že si spomenuv,“ vystrela sa matka od narúbaného dreva. „Kravkám by bolo hnoj odmetať.“

Jano len bezmocne zafučal a nahnevaným krokom išiel po vidly. Kedy už tá mama uzrie, kde je pravda? Kedy porozumie, že sa len tak naverímboha nepotíkam, ale robím službu národu? No kedy?

september 1944

Mama sedela pri otcovi na posteli. Ten z pod paplóna pokašliaval a neprítomne hľadel do stropu. Petrolejka vyťahovala z tmy obrysy chalupy. Na stene visel kríž a pod ním obrázok Panenky Márie. Vo svetle sviečky smutným pohľadom hľadela na manželov.

„Otvor ho,“ prehovoril otec hľadiac na hrady. Jednému by sa zazdalo, že cez ne vidí až do neba.

Vrásky na matkinej tvári sa akosi prehĺbili. Zošúverené starecké ruky opatrne roztvorili obálku doručenú po známom. „No, prečítaj to,“ chytil otec svoju ženu za ruku a rozkašľal sa.

Matka si pritiahla petrolejku a rozložila poskladaný papier. Prižmúrila oči a začala čítať.

Dobrý deň, mama.

Píšem Vám tento list, lebo sa nemôžem vrátiť domou. Zradcovia národa mi v tom zabránili. Ale sľubujem Vám, že sa vrátim. Keď sa vrátim, Balog oslobodíme. Nemecká armáda nám príde na pomoc.

Ps: Stráňte sa vojakou a partizánou.

Jano

„Boh ho ochraňuj,“ zachripel otec.

„Vari sa mu nedá pomôcť? Pošlem za ním dakoho. Odkážem mu, nak sa vráti,“ hľadela matka zúfalo na otca.

„Nedá, namôjveru nedá. Čo nevidíš, že je fašista?“

Matke z líca kvapla na list slza a presvetlila rozpíjajúci sa papier.

november 1944

Čierny Balog vítal Jana treskúcou zimou. Mráz sa zarezával do kostí a v čižmách čvachtali mokré onuce. A aj tak mladému gardistovi poskakoval na tvári letný úsmev. Konečne bol doma. Nemeckým vojakom sa podarilo zahnať povstalcov a padla aj Bystrica. Jana a pár ďalších pustili domov.

Mrzelo ho, že im Nemci neveria a často nechávali gardistov len strážiť objekty alebo väzňov. Ale čo tam potom. Povstalci sú v čude. Zaraz bude voľnejšie, aj Nemci pookrejú. Akurát, keď sa Jano po dvoch mesiacoch vracal domov, Nemci v Balogu čistili Šaling a Brotovo. Mínometmi ostreľovali svahy a zahánali partizánov do dolín. Kde tu v diaľke zaduneli výbuchy.

Snehu pred Janovým rodným domom bolo vyše kolien. Otec bol azda furt chorý a mama nevládala. Mladík si pošúchal zmrznuté ruky a vytiahol cigaretu. Pripálil sa a pustil sa hľadať drevenú lopatu. Prebrodil sa snehom ku gangu. Naraz stuhol, akoby teplota klesla ešte viac. Od gangu sa k maštali tiahol pár stôp.

Gardista odhodil nedofajčenú cigaretu a stiahol si z pleca pušku. Prsty mu primrzali k jej kovovým častiam. Prihrbený prešiel za maštal' a zbadal, že stopy vychádzajú z hory za domom.

Vrtko sa obrátil a pár skokmi sa dostal na gang. Na dverách si všimol vyvesenú súpisku. Nemci Baločanom nariadili takto vystaviť zoznam ľudí žijúcich v domoch.

Prečítal mamino a otcovo meno. Opatrne sa priblížil k obloku a nazrel dnu. Za stolom sedel akýsi dotrhaný chlap a sfkal polievku. Na stoličke mal prevesený automat - samopal. Mama sedela pri partizánovi z druhej strany. Ruky mala zopäté pod bradou. Modlila sa. Pomedzi prsty jej pretekal ruženec.

„Boha,“ zakliol Jano a stisnutými zubami sa odtiahol.

Čo teraz? Vpadnem dnu, on chytí automat, tresnú výstrely a zabije mi mamu. Alebo jej ja dačo ... Poklepal prstami po pažbe pušky. „Krista pána.“ No ako ho mohli dnuká pustiť? Čo už načisto rozum potratili?

„Čo sa kryješ Jano?“ zakričal ktosi z cesty. „Bou som na pošte, máme rozkazy.“

Jano chytré zbehol z gangu a pustil sa Paľovi dolu dvorom na proti. Pušku si šikovne vyhodil na plece. „Čo by som sa kriu. Našich som bou pozrieť,“ podal kamarátovi ruku. „Ako si vedeu, že nám na poštu rozkazy prídu?“

„No ako,“ zasmial sa Paľo. „Ved' tam Nemci štáb majú. Poslali ma gardistov poobchádzať. Voľákych Cigánov do dediny vedú. Vartovať ich treba.“

„Vartovať,“ obzrel sa Jano na rodnú chalupu. Zbadal, ako sa na oblôčku zatiahla záclonka. Ktosi sa tuho odtiahol. „Tak čo stojíš, poďme vartovať.“

Chlapi poobchádzali ďalších gardistov po dlhom čase hrejúcich sa v teple domova. Spolu šli naproti nemeckým vojakom privádzajúcim väzňov. Jano celý nesvoj dúfal, že partizán z domu odíde. Nech sa nehlece a zmizne do hory. Keby tam bol s Paľom vpadol, voľáčo by so mohli stať. A ak nie vtedy, tak neskôr. Za skrývanie partizánov nečakalo ľudí nič dobré.

Gardisti sa pridali k nemeckým vojakom pri osade Jergov. Dotiahli so sebou možno tri tucty žien a detí. V tuhej zime cigánkam drkotali zuby. Nikoho to nevyrušovalo. Akýsi Nemec sa pýtal, či ich nemajú kde zavrieť. Niektorí tlmočil a Paľo si spomenul, že na konci osady na Repčuli stojí stará búda. Tam by ich mohli zavrieť.

Vojaci nahnali ľudí do búdy a odbehli sa zohriať do domov. Gardisti pofajčievali okolo drevenej chajdy. Netrvalo dlho a odkiaľsi sa prihnal nemecký dôstojník. Hneď bolo badať, že nemá dobrú náladu. Vykrikoval okolo seba rozkazy. Z búdy uprostred zasneženej lúky sa ozýval detský plač. Nemeckí vojaci povybíehali z domov a nastúpil si pred dôstojníka.

„Ktovie, čo mu sadlo na nos,“ prehodil Paľo.

„Ktovie,“ nemohol Jano prestať myslieť na partizána v rodičovskom dome.

„Bringen sie das benzin und zünden sie es an! Und zünden sie es an!“ rozkričal sa dôstojník. Nemci sa razom rozbehli na všetky strany.

Jano s Paľom si pripálili cigarety a nezaujato pozorovali. Na podobné scény už boli zvyknutí. Nemeckí dôstojníci boli na svojich mužov poriadne rázni. Ku gardistom sa tak väčšinou nesprávali. Ba práveže si ich niekedy ani nevšimli. Janovi, Paľovi a ďalším gardistom to zvláštne neprišlo. Slúžili národu. A ak si služba národu vyžadovala plniť rozkazy nacistických šarží, nebolo o čom diskutovať.

Zrazu pribehli vojaci s kanistrami. Rezko sa pustili oblievať chatrč plnú žien a detí. Obiehali dookola a starostlivo olievali každú latu.

„Ten im teda nasolí,“ zaškeril sa Paľo. „Ale nech sa boja, aspoň kradnúť nebudú,“ drgol laktom do Jana. Jano sa silene usmial. Počul už pár príbehov. Vedel o nemeckých represáliách voči civilom. Nikdy však nebol súčasťou. A teraz sa mu zdalo, že sa represálie odohrávajú priamo pred ním.

Dôstojník vykročil k dvojici. Načialhol k Janovi ruku v koženej rukavici. Vzal mu cigaretu, potiahol si a pozrel mu do očí: „Danke.“ Odstrelil prstami cigaretu k chalupe. Benzínom poliate steny vzbĺkli ako staré noviny.

Janovi prišlo nevoľno. Plamene behom momentu obkolesili chatrč ozývajúcu sa ukrutánskym rykom. Paľo ohromene zíval na požiar. Janovi sa zdalo, že sa to v skutočnosti nedeje. Nová

situácia prekračoval jeho doposiaľ zažitú vojnovú skúsenosť milovými krokmi. Smrad z horiaceho mäsa čoskoro obalil celú Repčuľu. Krik horiacich žien a detí sa zarezával Janovi do uší a obrátil sa mu žalúdok. V okamihu vyvrátil jeho obsah do belasej pokrývky.

Zrazu sa podarilo ženám vyraziť latové dvercia. Niekoľko ich vybehlo z chatrče. Zahalené dymom utekali po zasneženej lúke. Zaštekal samopal a pár ich popadalo do snehu. Niekoľkých sa zmocnili nacisti. Nedbali na ich zverský nárek a spálené údy.

Jano v krčii čupel nad zvratkami. Keď vojaci skončili, ženy a dievčatá dostrieľali. Chatrč sa zmenila na tlejúcu hrbu tiel. Akýsi vojak so smiechom tľapol Jana po pleci.

V krčii čupel v snehu ešte hodnú chvíľu. Nakoniec gardisti dostali nové rozkazy. Mali sa presunúť do osady Postô. Nacisti tam pozatvárali ďalších Cigánov a bolo ich treba strážiť.

Jano sa pohyboval ako vo sne. V hlave mu neustále hučal škrekot upálených žien. Mechanicky kládol nohu pred nohu. Skupina sa brodila snehom hore dedinou. Z okolitých hôr sa kde tu ozval výstrel. Nemci naháňali partizánov. Jano si pozeral pod nohy a nijako sa nenechával vyrušiť. Dostihol ho pocit pomínutelnosti. Krutej pomínutelnosti. Zrazu vybočil z radu gardistov a pustil sa do strany.

„Jano, d'že ideš?“

„Musím pozrieť na oca, chorý je,“ odvetil bezfarebným hlasom. Uistil kamarátov, že len pozrie do domu a hneď pôjde za nimi.

Bez všetkého otvoril dvere na domci. Ani na chvíľu nezastal. Puška mu visela na pleci. Rovno od dverí zbadal v izbe partizána sediaceho za stolom. Ten ostal ako prikovaný. Pod košeľou nasiaknutou krvou sa mu belel obväz. Behal očami z Jana na automat a z automatu na Janovu mamu.

„Janko môj!“ vybehla synovi matka na proti a hodila sa mu na krk.

„Napište ma na súpisku,“ jemne ju odsotil. „Moje meno. Napište na súpiske moje meno, rozumiete?“

Matka mu zmätene hľadela do tváre, no Janka tam nevidela. Badala len akúsi čiernu priepasť.

„Nahajte ho tu,“ kývol bradou na partizána a zvrhol sa vo dverách.

„Janko! Janko, počkaj! Nechod', našich bijú!“ vybehla matka na zasnežený gang. „Julka Kováčika dneská ... Pred kostol ho na Dobroči vyvesili.“

Jano sa viac neobrátil. Dohnal gardistov a prišli do osady Pustô. Cigánov našli pozatváraných v drevenej kolibe. Čakali na svoje plamene. Nemci mali doraziť večerom. Ktosi vytiahol fľašu pálenky a chlapi sa zahriali. Janovi do reči vôbec nebolo. Prijal trúnok a krik v jeho hlave na chvíľu ustal.

Keď sa zotmelo, gardisti sa pripití krčili pod stromami. Fúkal silný vietor. Krátili si čas nadávaním na Cigánov. „Idem sa vycambať,“ postavil sa Jano a vybral sa medzi stromy. Prešiel cez húštinu, oblúkom ju obišiel a zastal si pred dverami cigánskej chalupy. Vykopol podperu a vreckovým zibákom prepíľil povraz uviazaných dverí. Ani sa za seba neobzeral. Akosi mu v tej chvíli prišlo jedno, či ho dakto nezbadá.

„Hybajte von. Chytro!“ žmúril do tmavej koliby. Cigáni čušali ako voš pod chrastou a ani sa nepohli. „No čo sedíte? Hýbte sa! Už aj von! Chcete, aby vás tu podpálili?“

Zrazu sa pred ním zjavila kučeravá mužská hlava. „Gde máme ísť?“

„Deľako. A tuho.“

Cigáni utekali do studenej noci. Podarilo sa im zachrániť. Časť z nich prichýlili obyvatelia Čierneho Balogu. Po zvyšok života si tú noc pamätali veľmi dobre, pretože smrti unikli len o vlások. Kým utekali z koliby, hore dedinou už maširovali Nemci.

Jano si osudný štrnásty november 1944 pamätal tiež. Tieto spomienky ešte dva roky po vojne zaháňal pálenkou, no prišli časy, kedy nepomohla ani tá. Svedomie ho dohnalo k povrazu. Pár rokov po skončení vojny si vlastnou rukou siahol na život. Ozveny Slovenského štátu však zanechal na lúke Repčuľa.

Ak by sa človek dobre započúval, ozveny by začul aj v neďalekej Vydrovskej doline. Toho istého dňa, čo boli upálené rómske ženy u Jergov, vo Vydrove nacisti zavraždili ich otcov, mužov, bratov a synov. Takto kruto postihol osud okolo šesťdesiat Rómov z Neresnice pri Zvolene. Ukrytí v okolitých lesoch Čierneho Balogu hľadali útočisko, ktoré nikdy nenašli.